

ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ЛЮБОВІ В СУЧАСНИХ СОЦІОЛОГІЧНИХ ТЕОРІЯХ

Стаття присвячена аналізу основних теоретичних аспектів дослідження феномену любові в соціологічній думці XX – поч. XXI ст. Показано, що в працях знаних теоретиків любов висвітлюється як соціальна цінність і важливий фактор гармонійного розвитку як окремої особистості, так і суспільства в цілому. Аналізується стан соціального феномену любові в сучасному суспільстві на основі праць провідних вчених-соціологів.

Keywords: *the social phenomenon of love, the typology of love, the forms of love, the transformation of the phenomenon of love.*

Ключові слова: *соціальний феномен любові, типологія любові, форми любові, трансформація феномену любові.*

Ключевые слова: *социальный феномен любви, типология любви, формы любви, трансформация феномена любви.*

Осмислення феномену любові веде свій початок з часів античності. У подальші часи філософська рефлексія щодо форм проявів любові в суспільстві зазнавала значних трансформацій. Не минули цю проблематику й класики соціології. Особливістю саме соціологічного дослідження феномену любові є, на нашу думку, не стільки виділення ідеального типу або визначення екзистенціальних основ любові, скільки аналіз реального стану цього феномену в суспільстві, його соціальних функцій та взаємовпливів з різними соціальними інститутами. Такі соціологи, як П.Сорокін, Е.Фромм, З.Бауман та Е.Гідденс здійснили ґрунтовний аналіз феномену любові в його соціальній сутності, визначаючи любов як соціальну цінність, основу суспільної моралі, як вид соціальних відносин, що має потенціал гармонізації суспільства, запобігання особистісним та громадським кризам, проаналізували еволюцію

та сучасний стан цього феномену. Аналіз концепцій любові у працях цих теоретиків є наразі дуже актуальним, особливо за умов трансформацій, які відбуваються в світі й Україні, плюралістичності та амбівалентності у нормативно-моральній сфері та кризи шлюбно-сімейних відносин.

Любов як соціальний феномен є темою багатьох досліджень у сучасній західній соціології, соціологія любові формується як галузь наукового знання. Проте праці сучасних зарубіжних науковців, які досліджують цю проблематику, практично не перекладаються українською та російською мовами і майже не видаються.

Серед соціологів Росії, які досліджували цей феномен в сучасному суспільстві, слід назвати І.Кона, Н.Баранова, С.Клімову, В.Лісовського, Р.Апресяна, Я.Астафьєва.

Також слід відзначити інтерес сучасних вітчизняних дослідників до зазначеної проблематики. Серед них, зокрема, – Л.Сохань Л., В.Танчер, В.Бурлачук, В.Жулай.

Метою даної статті є аналіз основоположних теоретичних ідей та концепцій у соціології ХХ – поч. ХХІ ст. стосовно соціальної сутності любові як феномену сучасного суспільства та важливого чинника суспільної інтеграції для подальшого використання у аналізі процесів, що відбуваються в сучасній науковій думці та реальному житті.

Інтерпретація феномену любові в соціології П.Сорокіна

Однією з основних соціологічних концепцій любові є концепція П.Сорокіна. Вивчаючи сутність альтруїстичної любові П.Сорокін використовує термін “енергія любові” у значенні енергії як здатності приводити в дію або викликати ефект. Ця енергія не може бути зведена до скалярних фізичних величин, її властивості швидше якісні, ніж кількісні. Для одиниць виміру дослідник запропонував такі параметри, як: інтенсивність, екстенсивність, чистота, тривалість, адекватність.

Досліджуючи природу неогоїстичної любові, Сорокін відмітив ряд функцій, що виконує ця енергія в суспільстві. “Біологічною” він назвав функцію продовження роду

та піклування батьків про свою безпомічну дитину. Батьківська енергія любові необхідна для формування здорової, цілісної та творчої особистості. Збільшенням енергії любові можна запобігати самогубствам. Відштовхуючись від теорії Е.Дюркгейма про те, що рівень самогубств залежить від рівня солідарності у соціумі, П.Сорокін стверджує, що “егоїстичних” та “аномічних” суїцидів можна позбутися, посиливши любов і прив’язаність індивіда до оточуючих. Визначає вчений і соціально-терапевтичну силу любові – особливо важливою вона стає при запобіганні й вирішенні ментальних та моральних проблем. Провівши ряд емпіричних досліджень, соціолог довів, що любов відіграє вирішальну роль у конструюванні людських стосунків, що дружне любляче ставлення загалом породжує таку ж відповідь, спричиняючи збільшення кількості енергії-любові у соціумі [10, с. 127–133].

Вчений вважає марними та негуманними намагання змінити суспільний устрій засобами воєн та революцій. Натомість підкреслює ефективність “мирного” перетворення людей, культур та соціальних інститутів засновниками, апостолами, послідовниками релігій та прибічниками етики любові, а також співчуттям і взаємодопомогою. Для прикладу він наводить вплив, що справили Ісус Христос, Будда, Махавіра, Лао Цзи, Конфуцій та Франциск Ассизський на історичні долі націй та культур, не маючи при цьому ні зброї, ні фізичної сили, ні багатства чи іншого матеріального засобу для впливу на мільйони людей [11, с. 145]. Нарешті, любов є рушійною силою духовного, інтелектуального розвитку людства. Адже найбільші наукові відкриття, твори мистецтв були результатом любові до істини та краси, а не примусово нав’язані або обумовлені договором.

На думку П.Сорокіна, любовна енергія виробляється у процесі людської взаємодії, у соціальних групах та інститутах (серед таких організацій найбільш помітне місце посідає сім’я, проте виробництво любові у ній переважно обмежене її рамками), передається від апостолів любові та моральних наставників людства (Будда, Хрис-

тос, Св. Франциск Ассизький, М.Ганді та ін.) та продукується за допомогою загальної культури [11, с. 150–151]. П.Сорокін упевнений у тому, що якщо б безліч простих смертних скоротили свою ненависть і подвоїли добрі справи, то це надзвичайно розширило б обсяги вироблення любові, й це було б цілком достатнім для запобігання новим катастрофічним війнам і наблизило б людство до соціальної гармонії. Свої погляди про те, що ж являє собою любов “у наш час”, Сорокін висловив у статті “Сучасна любов”, що є частиною “Загальнодоступного підручника з соціології” – збірника наукових праць вченого з 1909 по 1944 р.

Вчений виділяє дві існуючі в даний час форми любові: “ідеальну” (духовну) та “ресторанну” (фізичну). Ідеальна любов очищена від біологічних коренів і являє собою не стільки єдність тіл, скільки єдність душ. Термін “ресторанна любов” автор вживає для позначення всіх тих ставових відносин між чоловіком і жінкою, які переслідують не завдання “єднання душ”, симпатії, дружби, “чистої піднесеної любові”, а саме з метою простого єднання тіл, за плату або безкоштовно, всі ті незліченні зв’язки, де індивід для індивіда важливий передусім як “самець” або “самиця”. У цих відносинах характерно нехтування духовним “я” партнера людини: для “нього” не важливо, хто “вона” за своїм психічним складом, розумна або дурна, весела або сумна, який її світогляд, погляди, симпатії, антипатії та ін.[9, с. 256].

До наслідків розділення духовної й фізичної любові належить виокремлення естетичних, психічних елементів від тілесних у інтимних стосунках.

Причому цей феномен соціолог пов’язує з розвитком культури та освіченості людства, у процесі якого підвищуються естетичні та морально-духовні вимоги до потенційного супутника життя. Це й сприяє подальшому розділенню фізичної та духовної любові, оскільки людині важко поєднати тілесний потяг та духовну спорідненість в одному об’єкті любові. “Якщо в минулому, – пише Сорокін, – поетика з фізіологією уживалися, то тепер не мож-

на в один і той же час споглядати Венеру і обіймати її або цілувати по-земному” [9, с. 261].

Справжньої любові зараз майже немає, стверджує Сорокін, є тільки закоханість і захоплення. Він зазначає, що “ми стаємо непостійними, закохуємося лише на моменти, настільки, наскільки вистачає нашої ілюзії” [9, с. 266].

Любов як вид соціальних відносин у соціологічній концепції Е.Фромма

Значний внесок у дослідження сутності любові як соціальних відносин зробив видатний німецько-американський соціолог Е.Фромм. Аналіз любові як соціального феномену Е. Фромм здійснив у праці “Мистецтво любові”. Актуальність вивчення цього феномену науковець пов’язує з тим, що індивіди замало уваги приділяють любові, хоча вона є важливою складовою соціального життя. На думку Е.Фромма, людині нестерпно переживати відчуження від природи, від інших людей. Тому глибинною, стрижневою потребою індивіда є подолання своєї самотності й відтворення єдності з іншими людьми. Повноцінно це можливо лише “в досягненні міжособистісного єднання, злиття свого “я” і “я” іншої людини, тобто в любові” [16, с. 119].

Проте не будь-яка любов є такою життєствердною силою. Науковець розглядає зрілі й незрілі форми любові. Незрілі форми любові можуть бути названі симбіотичним союзом, що проявляється у бажанні володіти об’єктом своєї любові, або ж підкорятися йому. “На противагу симбіотичному союзу, любов – це єднання за умови збереження власної цілісності, індивідуальності” [16, с. 121].

Аналізуючи феномен любові, Е.Фромм весь час підкреслює її активний характер, що в найбільш загальному вигляді можна проілюструвати, використовуючи твердження про те, що любити, значить, насамперед віддавати, а не брати. Людина дає іншій, що є в ній живого, вона дає свою радість, свій інтерес, своє розуміння, своє знання, свій гумор, свою печаль – всі переживання і всі прояви того, що є в ній живого [16, с. 123]. Вчений відзна-

чає і те, що один акт віддавання породжує інший, викликає в іншій людині також прагнення до подібних дій. Але, крім елемента віддавання, є ще цілий набір елементів, у кожному з яких стає очевидним дієвий характер любові і які є загальними для всіх форм зрілої любові. Серед таких елементів Фромм особливу увагу приділяє таким, як турбота, відповідальність, повага і пізнання іншого. Дослідник детально аналізує види соціальної любові й розробляє її типологію залежно від об'єкта любові. Він розглядає братерську, материнську, еротичну як види любові до інших, окремо – любов до себе і любов до Бога. Проте, розробляючи типологію любові, дослідник зауважує, що “любов – це не обов'язково ставлення до певної людини; це установка, орієнтація характеру, яка задає ставлення людини до світу взагалі, а не лише до одного “об'єкта” любові. Якщо людина любить тільки когось одного і байдужа до решти ближніх, її любов – це не любов, а симбіотичний союз” [16, с. 134]. Тобто любляча людина любить себе, оточуючих та весь світ. На думку Е.Фромма, любов консолідує людину з суспільством та дає відповідь на питання власного існування, зріла любов – це поєднання всіх форм любові.

Окремо Е.Фромм аналізує місце соціальних відносин любові у сучасному йому капіталістичному суспільстві (сер. ХХ ст.). Соціолог охарактеризував їх як ринкові і вважав, що вони є руйнівними для людської здатності любити (відносинам у соціалістичному суспільстві з їх знеособленим колективізмом він давав настільки ж невтішну оцінку). Дослідник зазначає, що в сучасному суспільстві панують відносини обміну. Чоловіки і жінки оцінюють і вибирають один одного на кшталт товарів – за “споживчими” якостями, керуючись ринковим принципом корисності товару; при цьому випадає з уваги самоцінність людського “я”. Сучасне суспільство, вважає Фромм, зумовлює руйнацію любові, породжує різні форми “невротичної любові” – такі як інфантильна прив'язаність до матері або батька, нерозділене кохання – поклоніння, прагнення перевиховувати коханого, перенесення сенсу

свого життя на дітей. Цими міркуваннями Фромм підводить до висновку, що суспільство повинно бути організоване таким чином, щоб соціальна, любляча природа людини не відокремлювалася від її соціального існування, а була поєднана з ним [6]. Вчений доходить висновку, що “основою майбутнього суспільства може бути лише людина, здатна інтегрувати в собі любов до людей і готова відмовитися від усіх форм володіння заради справжнього буття, що розуміється як здатність жити без ідолопоклонства і завжди бути уважною до людей; з потребою дарувати людям свою любов і солідарність, а також відчувати тепло і співчуття з боку свого оточення” [17, с. 47].

Любов як вияв моральності в постмодерному суспільстві (З.Бауман)

Дослідженням соціального феномену любові займається і З.Бауман – британський соціолог польського походження, один з найяскравіших і найоригінальніших представників постмодерністської соціальної теорії. Головна риса сучасного світу, на думку вченого, – це нестабільність у всіх сферах життєдіяльності. Нестабільність сучасного світу породжує нову життєву стратегію – це стратегія гри, де людина прагне за максимально короткий термін отримати максимально можливий ефект. У постсучасному суспільстві Бауман виділяє чотири стилі постмодерну: “фланер”, “волоцюга”, “гравець” і “турист” [13, 64]. Названі чотири взаємоперекриваючі й взаємопроникні життєві стратегії мають загальні властивості, а саме – здатність надавати людським відносинам фрагментарності і переривчастості; всі вони проти “зв’язуючих пут” і довготривалих впливів, перешкоджають встановленню стійких зв’язків взаємних зобов’язань і обов’язків. Усі вони спрямовані на встановлення дистанції між собою та іншими, на бачення Іншого передусім як об’єкта естетичної, а не моральної оцінки, як проблему смаку, а не проблему відповідальності. Як результат, індивідуальна автономія ставиться вище моральних (і всіх інших) обов’язків, і велика сфера взаємодій між людьми, навіть найінтимніших і близьких, опиняється за межами моральних суджень [3].

З.Бауман зауважує, що такий стан моралі в суспільстві безпосередньо впливає на соціальний феномен любові. Причому феномен любові Бауман розглядає як квінтесенцію моральності, найвищу міру відповідальності перед Іншим, який є *causa sui*, тобто який любить лише тому, що любить, а не тому, що очікує відповідної любові до себе з боку Іншого. Розглядаючи феномен любові, З.Бауман звертається до думок М.Шелера, який розглядав любов як процес єднання двох особистостей: “в акті любові й завдяки йому особистість “приєднується” до іншого об’єкта, стверджуючи його прагнення до досконалості, яке вона благословляє і якому активно сприяє” [2, с. 211]. Розвиваючи цю ідею, Бауман зауважує, що любов не просто терпимість до Іншого, яка є вершиною моральності для раціонального світосприйняття, а єдність, коли людина приймає наміри Іншого як свої власні цілі, навіть якщо це може означати самопожертву і самозречення. Беручи до уваги, що моральність у постмодерну добу розглядається теоретиком як відповідальність перед Іншим, можна стверджувати, що любов є стрижнем моральної особистості і моральних відносин [2, с. 212].

Відштовхуючись від абстрактних поглядів на любов як квінтесенцію моральності, З.Бауман розглядає місце феномену любові в сучасному суспільстві. Так, цитуючи Октавіо Паза, соціолог резюмує, що інтимні відносини кохання розділені на три категорії: секс, еротизм та любов. Секс розглядається ним як суто природне (тобто фізіологічне) явище; любов – як духовна складова, моральний комплекс; еротизм, своєю чергою, є продуктом культури, результатом сублимації надлишку сексуальної енергії. У процесі становлення еротизм як культурне явище, постійно зазнавав обмежень з боку суспільства, оскільки вважалося, що еротизм як самодостатнє явище може легко вийти з-під контролю і зруйнувати існуючі соціальні взаємовідносини. Бауман зазначає, що в епоху модерніти і постмодерніти феномен еротизму стає явищем самодостатнім, а отже, руйнівним для відносин любові. У зв’язку з цим соціолог говорить про еротичну революцію в інтимній

сфері життя людини та в культурі міжособистісних відносин. Вчений підкреслює постмодерну трансформацію від уявлень про вічну любов до одномоментних еротичних задоволень, від ствердження істинної єдності з Іншим до “колекціонування” почуттів і вражень. Відтепер людина переживає не за те, чи достатньо моральною вона є, а за те чи достатньо був використаний потенціал насолоди, заданий її тілом.

Дослідження феномену любові Е.Гідденсом

Значну увагу аналізу любові в умовах сучасних соціальних змін приділив Е.Гідденс – англійський соціолог, професор Кембриджського університету. Своє осмислення сучасних практик близьких (насамперед шлюбних, любовних і сексуальних) взаємин вчений виклав у праці “Трансформація інтимності. Сексуальність, любов і еротизм у сучасних суспільствах” (1992). Основна теза цієї роботи полягає в тому, що в останні десятиліття близькі стосунки (сексуальні, любовні, шлюбні, дружні і навіть родинні) зазнали глибинних змін, перетворюючись із соціального інституту на інструмент емоційної самореалізації індивіда. На думку Гідденса, одним з головних наслідків сексуальної революції слід вважати виникнення “пластичної сексуальності”. “Пластична сексуальність”, за Гідденсом, – це децентралізована сексуальність, звільнена завдяки сучасній контрацепції від репродуктивних потреб.

Відкриття “пластичної сексуальності”, з погляду Гідденса, кардинально змінює сам принцип міжособистісних відносин між статями, які відтепер починають будуватися переважно на принципах задоволення, емоційної та сексуальної свободи, рівності й самореалізації (тоді як раніше, говорить вчений, вони будувалися переважно на принципі максимізації корисності). Вчений стверджує, що сьогодні чоловіки і жінки вимагають від шлюбу в сенсі сексуального задоволення набагато більше, ніж раніше, і задоволення сексуальними стосунками подружжя стає ключовим аспектом задоволення шлюбом у цілому [4, с. 153].

Розгляд феномену любові Гідденс починає з розкриття сутності поняття “пристрасна любов”, оскільки вважає цей тип любові передуючим всім іншим. Під “пристрасною любов’ю” науковець розуміє “вираз родового зв’язку між любов’ю і сексуальністю” [5, с. 63]. В описі її Гідденс спирається на ідеї психолога Ф.Альбероні й описує ті характеристики, які той виділяє, говорячи про “любов-закоханість”. Він звертає увагу на те, що така любов є: а) емоційно домінантна (світ для закоханих перетворюється), б) нон-конформна (закохані готові порушити існуючі установки), в) автономна (закохані готові відмовитися від прийнятих або накладених раніше зобов’язань) [1, с. 205].

На думку Гідденса, “пристрасна любов” є небезпечною для соціального порядку та загальноприйнятих обов’язків, оскільки притаманний їй емоційний стан настільки сильний, що може спонукати індивіда до найрадикальніших вчинків, які можуть зруйнувати вже усталені зв’язки.

“Пристрасній любові” теоретик протиставляє так звану “романтичну любов” (як поєднання “пристрасної любові” та християнських ідеалів). Вчений інтерпретує “романтичну любов” як зустріч душ, психічну комунікацію, завдяки якій особистість набуває цілісності. Проте, на думку Гідденса, комплекс романтичної любові має внутрішній руйнівний характер, оскільки залежить від зв’язку любові зі шлюбом і материнством, і також знаходиться під впливом ідеї, що істинна любов, знайдена одного разу, повинна тривати вічно.

Е.Гідденс зауважує, що “романтична любов” в історичному просторі, по суті, була феміністичною любов’ю, тобто підтримка такого роду відносин була в більшості випадків бажанням і завданням жінки. Для чоловіка ж напруга між “романтичною” і “пристрасною” любов’ю була пов’язана з відокремленням комфорту домашнього затишку від коханки або повії [5, с. 68]. Але в результаті жіночої емансипації, з утвердженням та перевагою серед жінок цінностей економічної свободи, кар’єрного зростання над традиційними цінностями сім’ї та шлюбу відносини “романтичної любові”, на думку вченого, втрачають свою

актуальність. На противагу їм виникають так звані “чисті відносини”. Під “чистими відносинами” Гідденс розуміє такі соціальні відносини, що виникають між індивідами заради них самих (тобто – “відносини заради відносин”), у яких кожен може отримати насолоду і які продовжуються доти, доки кожному з індивідів приносять достатньо задоволення [5, с. 80]. Ці відносини позбавлені будь-якої інституційної і нормативної основи, і будь-які зовнішні соціальні міркування і критерії, що стосуються встановлення, підтримки або розриву відносин перестають відігравати важливу роль; значення має передусім емоційне задоволення та емоційна залученість партнерів.

Саме завдяки таким відносинам виникає “любов-злиття” (яку вчений протиставляє “романтичній любові”). Під такою формою любові соціолог розуміє відносини, у процесі яких людина відкривається іншому, але на відміну від “романтичної любові” така любов не обіцяє вічного існування. “Любов-злиття” – це активна, спонтанна любов, і тому вона знаходиться в дисгармонії з такими якостями комплексу “романтичної любові”, як “назавжди” та “ти і лише ти”. Е.Гідденс стверджує, що сьогоденне “суспільство розлучень” є радше результатом виникнення “любові-злиття”, ніж причиною його [5, с. 83].

Така любов розвивається лише тією мірою, якою кожен з партнерів хоче розкрити свої інтереси і потреби іншому, а отже, стати вразливим. На відміну від “романтичного кохання” “любов-злиття” – не обов’язково моногамна в сенсі сексуальної ексклюзивності. Що тримає “чисті стосунки”, так це згода кожного з партнерів з тим, що вони тривають до тих пір, поки кожен отримує з цих відносин вигоду, достатню для того, щоб вважати бажаним їх продовження. Тут сексуальна ексклюзивність має значення до того часу, до якого партнери вважають її необхідною [5, с. 84]. І чим більше “любов-злиття” з ідеалу відносин (у тому, що “чисті стосунки” і “любов-злиття” є ідеалами сучасних відносин, Гідденс не сумнівається) стає реальністю, тим більш важливою, каже він, стає якість відносин і тим менш важливим – з ким ці відносини бу-

дуть; іншими словами, люди заздалегідь налаштовані міняти партнерів, як тільки відносини з ними перестають їх влаштовувати. І вже, звичайно, першочергову значущість, на думку Гідденса, тут мають емоційне задоволення і можливість самореалізації. Сьогодні сексуальність, стверджує автор, все більше пов'язана з любов'ю не через шлюб, а через "чисті відносини" [4, с. 153].

Також вчений зазначає, що на відміну від "романтичної любові" "любов-злиття" як "чисті відносини" в сучасному соціумі не має особливого зв'язку з гетеросексуальністю. Це модель "чистих відносин", в яких центральним є знання характерних рис один одного, а не диктат статі. Більше того, як можна зрозуміти з міркувань Е.Гідденса, саме у до- та позашлюбних, і ще більшою мірою гомосексуальних стосунках, тією мірою, якою вони вийшли з підпілля і поступово стали частиною легітимної сексуальної практики суспільства, і сформувався стандарт "любові-злиття" [1, с. 211].

Таким чином, соціальний феномен любові став важливою темою наукового дискурсу в теоретичній соціології ХХ ст. – поч. ХХІ ст. Узагальнюючи соціологічні ідеї видатних теоретиків стосовно сутності феномену любові, можна стверджувати, що любов визначалась ними як соціальний феномен, що існує завдяки необхідності задовольнити екзистенційну потребу людини у єднанні однієї людини з іншою та й з усім суспільством у цілому на основі рівності, ствердження індивідуальності один одного, відкритості, взаємопідтримки та взаємного розвитку. Любов, у працях відомих теоретиків, повинна будуватися на засадах братерства і взаємоповаги. Саме завдяки відносинам любові, вважають вони, людина покидає "в'язницю" своєї самотності, ізоляваності та активно залучається в соціальне життя.

Любов, у працях соціологів, постає також як чинник консолідації, інтеграції та гармонізації суспільства. Тому що, на їхню думку, любов пронизує всі сфери суспільного життя і пов'язує людей один з одним. Це виявляється і у прагненні до самопізнання і саморозвитку (любов до

себе); підтримці та взаємодопомозі іншим членам громади (братерська любов), встановленні міцних родинних зв'язків і повноцінному функціонуванні інституту сім'ї, як любов до держави та суспільства, у єдності людини з усім світом.

Водночас, описуючи любов як важливий вид соціального зв'язку і чинник соціальної інтеграції, завдяки якому утворюються групи, соціальні інститути, спільноти і суспільства, соціологи звертають увагу на знецінення та занепад відносин любові у сучасному західному суспільстві. Це, на їхню думку, проявляється у перекрученні самого поняття “любов”, руйнуванні соціального інституту сім'ї, який завжди вважався основою будь-якого суспільства і, врешті-решт, – у ослабленні соціальних зв'язків, що і призводить до зростання індивідуалізації і як наслідок – до атомізації суспільства.

Намагаючись відшукати і вказати причини руйнування моральних, відповідальних відносин любові, що є небезпечним для суспільства, на думку більшості теоретиків, вони вказують на такі чинники: недостатнє запровадження принципів любові під час людських взаємодій, у культурних системах і соціальних інститутах (П.Сорокін); негативний вплив ринкових відносин (Е.Фромм); занепад і відносність моралі, відсутність універсальної системи норм і цінностей у сучасному суспільстві (З.Бауман).

Таким чином, враховуючи потенціал соціального феномена любові до гармонізації суспільства, що є особливо актуальним для українського суспільства, і водночас загрозу нівелювання таких відносин у сучасному світі, вважаємо доцільним подальше, більш детальне вивчення феномена любові в межах теоретичної соціології з метою розробки соціальних програм для подолання кризи моральності та посилення соціальної солідарності.

Література

1. Апресян Р.Г. Идеал романтической любви в “постромантическую эпоху”/ Апресян Р.Г. // Этическая мысль. – М. : ИФ РАН, 2003. – Вып. 4. – С. 202–216.

2. *Бауман З.* Индивидуализированное общество / Бауман З. ; пер. с англ.; под ред. В.Л.Иноземцева. – М. : Логос, 2002.

3. *Бауман З.* От паломника к туристу / Бауман З. // Социологический журнал. – 1995. – №4 [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.socjournal.ru/article/198>

4. *Вовк Е.А.* Гидденс Э. Трансформация интимности. Сексуальность, любовь и эротизм в современных обществах / Е.А.Вовк // Социс. – 2005. – №8. – С. 152–154.

5. *Гидденс Э.* Трансформация интимности. Сексуальность, любовь и эротизм в современных обществах / Гидденс. Э. ; пер. с англ. В.Анурина. – СПб. : Питер, 2004.

6. *Демидов А.Б.* Феномены человеческого бытия / Демидов А.Б. – Минск : ЗАО Издательский центр “Экономпресс”, 1999 [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://psylib.org.ua/books/demid01/txt33.htm>

7. *Кравченко С.А.* Социология: парадигмы через призму социологического воображения / Кравченко С.А. – М. : Экзамен, 2002.

8. *Кротов П.* Автобиография как отражение альтруистической трансформации Питирима Сорокина / П.Кротов [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.komi.com/IRSI/soroktxt.html>

9. *Сорокин П.А.* Общедоступный учебник социологии / Сорокин П.– М. : Наука, 1994.

10. *Сорокин П.А.* Тайственная энергия любви [Часть 1] / Сорокин П. // Социс. –1991. – № 8. – С. 121–137.

11. *Сорокин П.А.* Тайственная энергия любви [Часть 2] / Сорокин П. // Социс. –1991. – № 9. – С. 144–159.

12. *Социологический словарь* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://enc-dic.com/sociology/Bauman—Zigmund-749.html>

13. *Сухушина Е.В.* Некоторые основания вариативного понимания практической функции социологии / Сухушина Е.В. // Вестник Томского государственного университета. Общественно-научный периодический журнал. – 2007. – № 299 (1).– С. 55–65.

14. *Танчер В.* Соціологія інтимності в постмодерністському ракурсі / В.Танчер // Культура–суспільство–особистість. – К., 2006. – С. 127–151.

15. *Фромм Э.* Бегство от свободы / Фромм Э. ; пер. с англ. ; общ. ред. и послесл. П.С.Гуревича. – М. : Прогресс, 1989.

16. *Фромм Э.* Душа человека / Фромм Э. – М. : Республика, 1992.

17. *Фромм Э.* Искусство любви : Исследование природы любви / Фромм Э. – Мн., 1990.